

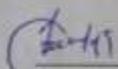

МУНИЦИПАЛЬНОЕ БЮДЖЕТНОЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ
«СРЕДНЯЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА № 1 с. КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК»

ул. Чургуй-оола д.42 с. Кызыл-Мажалык, Барун-Хемчикского кожууна Республики Тыва, 668040,
e-mail: tyva_school_107@mail.ru, сайт <https://school1-barun.tyva.ru/>

«Рассмотрено»

Руководитель МО

 /Хомушку С.Б./

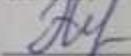
Протокол №1 от « 28 __»

августа 2023 г.

«Согласовано»

Заместитель директора

по УВР

 /Хажики З.А./

«28» августа 2023 г.

Директор школы
В.Ц. Онлар

«28» августа 2023 г.

Рабочая программа по учебному предмету
«Тувинская (родная) литература»
для обучающихся 10 классов
(уровень освоения базовый)

Учитель: Хомушку С.Б., Ооржак А.С.

Квалификационная категория: высшая

2023- 2024 учебный год

ТЕМАТИКТИГ ПЛАННААШКЫН

Программада календарь-тематиктиг планнаашкынны башкы ажыл-чорудулгазының уг-шии, уругларның сонургалдарының болгаш кадыының байдалынга дүүштүр, бөлүктөп дээш оон-даа өске аргалар-биле өскерттип ажылдап болур. Программада КТП-ни боттандырарда, электроннуг (чурагайлыг) өөредилге курлавырларын ажыглаарының аргаларын кичээнгейге алып, өөредилге-методиктиг материалдарны (мультимедийлиг программалар, электроннуг номнар болгаш пособиелер, электроннуг библиотекалар, виртуалдыг лабораториялар, оюннуг программалар, чурагайлыг өөредилге курлавырларының чыындызы) ажыглаар.

10 класс – 34 ш.

Эгениң ады	Программаның утказы	Шагы	Өөреникчилерниң күүседир уjurлуг кол-кол ажыл-чорудулгазы
Кирилде	Тыва литература XX вектиң эгезинде. Мөзү-шынар болгаш эстетиктиг идеал дилээшкени. Тыва литератураның үндезилекчилери болгаш ийиги салгалдың чогаалчыларының чогаалдары.	1	XX вектиң эгезинде тыва литератураның онзагай талаларының дугайында беседа. Тыва литератураның үндезилекчилери болгаш ийиги салгалдың чогаалчыларының чогаалдарында мөзү-шынар болгаш эстетиктиг идеал дилээшкенин дамчыштыр келир үеже сорулгалар салыры.
«Кижиниң - ниигилел - күрүне»	Салчак Калбакхорекевич Токаның чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы. С.К. Токаның автобиографтыг трилогиязы «Араттың сөзү». Бирги ном. Эгелер: «Он сургуул», «Улуг ужар». Үшкү номдан эгелер: «Улуг Москва, амырла», «Улуг өөредилге эгелээн».	2	Салчак Калбакхорекевич Токаның чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының колкол арыннары-биле таныжылга. Авторнуң бот-намдар болгаш чогаадыкчы ажылының «Араттың сөзү» деп трилогиясында илерээни болгаш тоожукчу маадырның омур-хевирин дамчыштыр бурунгаар көрүшче эге базымнардан өөредиглиг болгаш кижизидикчи сорулгаларны уран-чечен дылдамчыштыр чураанын сайгарары. Трилогияның идеялиг утказы, төөгүлүг үе, уран-чечен дыл, девискээринге хамаарыштыр бөлүктөп ажылдаары.

	<p>Степан Агбанович Сарыгоолдуң чогаадыкчы ажылчорудулгазы. С.С. Сарыг-оолдуң</p>	<p>2</p>	<p>С.А. Сарыг-оолдуң проза, шии, шүлүк чогаалыга киирген үлүг- хуузу. «Аңгыр-оолдуң тоожузу» деп романда Тываның төөгүзүнге хамаарыштыр байдалдарны чурааны. Тыва чоннуң ёзу-чаңчылдарын, делегей көрүүшкүнүн чогаалдың тема, идеяын дамчыштыр чончу</p>
	<p>автобиографтыг тоожузу «Аңгыр-оолдуң тоожузу».</p>		

	<p>Тываның ниитилел-политиктиг амыдыралын уран чечен көргүскени. Бирги номдан эгелер: «Кижичугаалажып таныжар, аът киштежип таныжар», «Чугааның эгези», «Эргин кырында», «Ием төрели оюнзак улус». Ийиги номдан эгелер: «Чиктиг, солун чугаалар», «Кожасуурлар өрттенген», «Кижилер өскерилген», «Аревэге кирип алдым», «Кызыл хоорай».</p> <p>Шүлүктөр: «Ынакшыл», «Чараш карак», «Үрезинчигеш».</p> <p>Шүлүглел «Алдын-кыс».</p>		<p>дыл-биле авторнуң ажытканынга хамаарыштыр бот-тускайлаң, бөлүктөп шинчилел ажылдарын чорудары. Кол маадырның амыдыралга ынакшылын, солнуургак аажы-чаңын, чүткүлдүг кызымаан чечен сөстүң күжү-биле көргүскени.</p> <p>С.А. Сарыг-оолдуң шүлүктөрүниң идея-тематиказы, тургузуу, утказы, уран-чечени.</p> <p>«Алдын-кыс» деп шүлүглелдин бижиттинген төөгүзү, тургузуу, омур-хевирлер.</p>
«Литература теориязы»	Литературлуг угланышыкынар: тыва литературада социалисттик реализм, реализм.	1	Литературлуг угланышыкынар: тыва литературада социалисттик реализм, реализмниң ылгавырлыг болгаш дөмейлешкек талалары. Сайзарып келген төөгүзү, умур-утказы, кол-кол демдектери. Чечен чогаалда ылгалып көстүп келгени.
«Кижичуугаалажып таныжар»	Сергей Бакизович Пюрбүнүн амыдыралы болгаш чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы. Шүлүктөр: «Чаңгыс сөс дээш», «Пушкин шөлүнге», «Ак-көк дээр дег өңнүг», «Күскү сесерликке», «Белек», «Чуртталганың аялгазы». <p>Шүлүглел «Үем болгаш үе-чергем дугайында».</p>	1	С.Б. Пюрбүнүн чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының кол-кол арыннары-биле таныжылга. Авторнуң шүлүктөрүниң тематиказы, тургузуу, идеялиг утказы, омур-хевирлерниң бот-тускайлаң уран-чечени. <p>«Үем болгаш үе-чергем дугайында» деп шүлүглелдин төөгүлүг үндезиннери, идеялиг утказы, уран-чечени, кижизидикчи салдары.</p> <p>Маадырларының аттарының символиктиг умур-утказы.</p> <p>Тыва литератураның төөгүзүндө шүлүглелдин Күрүне шаңналынга төлептиг болганы.</p>

«Кижиге - бойдус - депшилге»	Олег Карламович Саган-оолдун чогаадыкчы ажил-чорудулгазы. Роман «Деспестер».	2	О.К. Саган-оолдун чогаадыкчы ажил-чорудулгазының дугайында допчулал. Тыва роман жанрынга кириген үлүг-хуузу. Романда Тывага хой ажил-агыйын хөгжүдериниң талазы-биле эртемге үндөзилээн чидиг маргылдаалыг айтырыгларны көргүскени. Чогаалда омур-хевирлер, уран-чечен дылы. Бөгүнгү Тывада мал
			ажылының сайзыралы.
«Кижиге - ниитилел - күрүне»	Бадра Ужуней оглу Иргиттин (У.И. Бадра) чогаадыкчы ажил-чорудулгазы. Роман «Арзылаң Күдерек».	2	Бадра Ужуней оглу Иргиттин (У.И. Бадра) чогаадыкчы ажил-чорудулгазында онзагай арыннар. «Арзылаң Күдерек» ийи номунг төөгүлүг роман. Чогаалда идеяларның ханызы, чечен болуушкуннарның делгеми. Чонунун алдар-адын, чаңчылдарын, сүлдө-сүзүүн, мерген угаанын чурт иштинге-даа, чурттан дашкаар-даа тыва мөге Күдеректин камгалап чорааны. Тыва, моол, алтай, казах, хакас, орус мөгелер аразында найырал. Салгалдар, төрөл аймак аразында харылзааларны чедимчелиг көргүскени. «Арзылаң Күдерек» деп романда омур-хевирлер, дылының уран-чечени, аныяк өскенниң күш-дамырын сайзырадырынга база национал бот-медерелин хевирлээринге кижизидикчи салдары. Чогаадыкчы ажилдар: «Мээң суурум/кожуунум/хоорайымдан үнген мөгелер»; «Мөге кижиниң хүн чуруму»; «Мөге кижиниң бодун ниитилелге шын, чараш алдынары»...
«Кижиге - бойдус - депшилге»	Салчак Өдөкеевич Тамбаның чогаадыкчы ажил-чорудулгазы. Шүлүктөр: «Мээң байым», «Амыдырал хеми», «Сөзүм утпа», «Капитан Гастеллога», «Аалдап четсе». Тоожу «Амыргалаар».	2	С.Ө. Тамбаның тыва литературага кириген үлүү, чогаадыкчы ажил-чорудулгазының үндөзиннери. Шүлүктөриниң идея-тематиказының делгеми. Мөзү-шынар теманы чырыдарынга «Мээң байым» деп шүлүүнүн бижиттингениниң онзагайы, кижизидикчи ужур-утказы. «Сөзүм утпа» деп шүлүктүн ыры апарганы.

			«Амыргалаар» деп тоожунуң тыва литературада туружу. Тоожуда кижиге биле бойдустун аразында харылзаазын, омур-хевирлерниң боттускайлаанын, сюжеттиг шугумунуң онзагайын бөлүктөп сайгарары.
	Константин Чанзанович Тоюннуң чогаадыкчы ажил-чорудулгазы. Шүлүктөр: «Көгөрим», «Ыраажы кыс».	1	К.Ч. Тоннуң тыва литератураның хөгжүлдезинге кириген үлүү, чогаадыкчы ажил-чорудулгазының үндезиннери. Шүлүктөрүндө төрөөн чуртунга, черинге кызыгаар чок ынакшылы. Кижиге болгаш бойдустун аразында билчилгелиг харылзаа болгаш улусчу чаңчылдарны көргүскени. «Ыраажы кыс» деп шүлүктүң темазы, лириктиг маадырның херээжен кижиге чылыг, чымчак

			хамаарылгазы, психологтуг деталь дамчыштыр маадырның иштики делегейин ажытканы.
«Орус литература тыва дылда»	Тыва чогаалчыларның очулгазында А.С. Пушкин. Шүлүктөр: «Тураскаал», «Сибирьже», «Хоругдаттырган кижиге». Роман «Евгений Онегин» (очул. С.Б. Пюрбю).	1	Тыва чогаалчыларның очулга ажылында А.С. Пушкинниң чогаалдарының көстүп келгени. Шүлүктөр: «Тураскаал», «Сибирьже», «Хоругдаттырган кижиге», роман «Евгений Онегин» деп чогаалдар-биле уругларны бөлүктөп ажылдадыры: чогаалдарның тема болгаш идеязын, омур-хевирлерин, тургузуун, уран-чеченин илередир. С. Б. Пюрбюнуң очулгаларының («онегин строфазы») дээштиин тодарадыр.
	Тыва чогаалчыларның очулгазында М.Ю. Лермонтов. Шүлүктөр: «Салгын хемези», «Булуттар» (очул. М.Б. Кенин-Лопсанны), «Төрөөн чурт» (очул. С.А. Сарыг-оолдуу).	1	Тыва чогаалчыларның очулга ажылында М.Ю. Лермонтовтуң чогаалдарының көстүп келгени. Шүлүктөр: «Салгын хемези», «Булуттар» (очул. М.Б. Кенин-Лопсанны), «Төрөөн чурт» (очул. С.А. Сарыг-оолдуу) деп шүлүктөрниң очулгаларының дээштиин тодарадыр. Лириктиг шүлүктөрниң тема болгаш идеязында, омур-хевирлеринде, тургузуунда, уран-чеченинде онзагайларын илередир.

<p>«Кижиге - бойдус - депшилге»</p>	<p>С.С. Сюрюн-оолдун чогаадыкчы ажил-чорудулгазы. С.С. Сюрюн-оолдун лириказы. Шүлүктөр: «Көк-көк даглар», «Ак».</p> <p>Роман «Ногаан ортулук».</p>	<p>1</p>	<p>С.С. Сюрюн-оолдун чогаадыкчы ажил-чорудулгазының хөй талалыгы. Авторнун төрөөн чер-чурт лириказын чураанының онзагай талалары. Ыры апарган шүлүктери.</p> <p>«Ногаан ортулук» деп романның тема, идеязы, композициязы. Романда көдүрттүнген чидиг айтырыг, бойдус чурумалының чогаалда идея-тематиказын илередиринге салдары. Аныяктар дугайында бодал, а,аа хамаарыштыр тоожукчу маадырның туружу.</p> <p>Чогаалдың дылының онзагайы, уран-чечен аргаларның ажыглалы.</p>
<p>«Кижиге - ниитилел - күрүне»</p>	<p>С.С. Сюрюн-оол «Тывалаар кускун» (роман).</p>	<p>2</p>	<p>«Тывалаар кускун» - С.С. Сюрюн-оолдун сөөлгү романы. Романның идеялиг пафозун авторнун илереткени. Үениң аайы-биле кижилерниң угаан-медерелинде өскерлишишкенин тыва улустун езу-чаңчылдарына даянып чурааны. Кол мадырның аажы-чаңын, тура-соруун көргүскени. Чогаалда бойдус камгалалының темазын болгаш чүдүлгө-сүглелдерин чырытканы. Чогаалдың композициязының хөй адырлыгы, сюжеттиг шугумунун онзагайы,</p>
			<p>уран-чечен дылы. Чогаалга хамаарыштыр литература-критиктиг ажилдар-биле таныжылга.</p>

	<p>Монгуш Борахович Кенин- Лопсанның амыдыралы болгаш чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы.</p> <p>Сонеттер. Роман «Чүгүрүк Сарала».</p>	2	<p>М.Б. Кенин- Лопсанның амыдыралы болгаш чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының хөй талалыы. Тыва литературада ийиги салгалдың чогаалчыларының аразындан ылгалып үнүп келген онзагай салым-чаянныы. Чогаалчының сонет жанрынга кириген үлүү. «Чүгүрүк Сарала» деп романның бижиттинген төөгүзү. Баштайгы тыва роман дугайында чогаал сайгарыкчыларының үнелеледери. Романда чоннуң ол үеде чаа амыдырал дээш демиселин Саадактың ажыл- херээн дамчыштыр көргүскени. Кол маадырның күзелдери, ооң улусчу революцияны, Россияның чону-биле найыралды хүлээп алганы, амыдыралга тура-соруктуу.</p> <p>«Чүгүрүк Саралада» тыва чоннуң езу-чаңчылдарын чурааны. Фашистиг халдакчылар-биле маадырлыг демисежип турар Кызыл шеригге белек чорудуп турган тыва араттарның бедик тура- соруктуун көргүскени. Тыва чоннуң чылга малга ынаа. Чанчык биле Долааннаның аразында харылзаазы. Чогаалдың композиция болгаш сюжеди, дылының уран-чечени.</p>
<p>«Литература теориязы»</p>	<p>Роман. Тыва литератураның сайзыралының төөгүзүндө роман жанрының төрүттүнгени болгаш сайзыралы. Жанрларның хөй янзылыы: философчу, төөгүлүг, фантастиктиг, социал-психологтуг, шүлүктээн роман.</p>	1	<p>Тыва литературада роман жанрының тыбылганы. Өске жанрлардан ылгалы: сюжединин делгеми, элээн каш салгалдың амыдыралын ханы төөгүлүг байдалдар-биле холбап чурааны, уран-чечен үе болгаш девискээр, болуушкуннарның делгеми, композициязының нарыны. Роман жанрының хевирлери: социал-психологтуг, философчу, төөгүлүг, фантастиктиг, шүлүктээн-роман дээш оон-даа өске. Романның кезектеринин аайы-биле янзылары: роман-дилогия, роман-трилогия... Тыва литературада эң баштайгы роман, ук жанрның сайзыралы.</p>
<p>«Кижиниитилел - күрүне»</p>	<p>М.Б. Кенин-Лопсан «Буян-Бадыргы» (роман).</p>	1	<p>Тыва литературада бирги роман-эссениң кестүп келгени. Романның тургузуу. Тываның төөгүзүндө билдингир чурт баштаңчызының омур-хевирин барымдаалыг саавырларга даянып, уран-чечен көргүскени. Буян-Бадыргы ноянның амыдыралы: элээди чаш үези,</p>

			эртем чедип алганы, өг-бүлө байдалы. Кол маадырның иштики делегейин ажыткан аргалар: портрет, монолог, сөөлгү шүлүктери. Роман-эссе дугайында сайгарылгалыг чүүлдер.
«Кижиге - бойдус - депшилге»	Юрий Шойдакович Кюнзегештин амыдыралы болгаш чогаадыкчы ажил-чорудулгазы. Шүлүктөр: «Саргатчай», «Тожу кижиге хоорайда», «Шүлүктөргө дөзези», «Арат оглу ужуп үнгөн», «Ожук даштары», «Шүлүкчүнүн орнукшулу ыржым, шириин».	1	Ю.Ш. Кюнзегештин чогаадыкчы ажил-чорудулгазында чугула онзагай арыннар. Авторнун шүлүктөрүндө кижинин чер-чуртунга эргеленген сеткилин илереткени, бижиир аяны, уран-чечен дылынын байы. «Саргатчай» деп шүлүктө ынакшыл темазын ажытканы, антитеза аргазынын ажыглалы, эге болгаш төнчү аяннажылгалар. «Шүлүктөргө дөзези» деп чогаалында авторнун үш одуруг шүлүктөрүн ожук дажындан дөзелээнин чурааны. «Тожу кижиге хоорайда» деп шүлүктүн тургузуунун онзагайы Шүлүктө ожук даштарын идеялиг утказынга дүүштүр бөлүктөп бижээни. Лириктиг маадырның хайгаарыла-биле тожу кижинин аажы-чаңын ажытканы. «Арат оглу ужуп үнгөн», «Ожук даштары», «Шүлүкчүнүн орнукшулу ыржым, шириин» деп чогаалдарына долу литературлуг сайгарылгаларны чорудары-биле бөлүктөп ажилдаары.
«Литература теориясы»	Тыва литературлуг критиканын сайзыралы. Тыва литературлуг критика, төрүттүнгени. Тыва литературанын бирги шинчилекчилери: Д.С. Куулар, М.А. Хадаханэ, А.К. Калзан болгаш өскелер-даа. Тыва литературлуг критиканын амгы үеде байдалы.	1	Чогаалчыларнын чогаадыкчы ажил-чорудулгазын чогаал сайгарыкчыларынын бүгү талалаыг сайгарылгазын чорудары. Тыва литературанын төөгүзүндө сайгарылгалыг чүүлдернин эң баштай көстүп келгени. Тыва литературанын баштайгы шинчилекчилери: А.К. Калзан, М.А. Хадаханэ, Д.С. Куулар болгаш өскелернин-даа сайгарылгалыг ажилдары. Амгы тыва литературада чогаал шинчилекчилери, оларнын кол-кол ажилдары.
«Делегей олгаш даштыкы литература тыва дылда»	Э. Хемингуэй. Тоожу «Ашак биле далай» (очул. А. Делгер-оолдуу).	1	Э.Хемингуэй «Ашак биле далай». Тоожунун проблематиказы. Кижиге болгаш оон чурттап эрткен оруунун дугайында чогаалчынын бодалы. Балыкчы Сантьягонун омур-хевири. Чогаалчынын бижиир аянынын онзагайы. Бөлүктөп ажилдаары: чогаалдын тема болгаш идеязын илередир. Э. Хемингуэйнин чогаалдарынын тыва дылда очулгазынын дугайында өөренир. Очулга ажылынга дүүштүр А. Делгер-оолдун очулгазын орус дылда хевири-биле деңнеп сайгарар.

«Орус литература тыва дылда»	Т.Г. Шевченко. Шүлүк «Дүш», «Чагыг».	1	Тыва чогаалчыларның очулга ажылында Т.Г. Шевченконуң чогаалдарының көстүп келгени. Шүлүктер: «Дүш», «Чагыг» деп шүлүктерниң очулгаларының дээштиин тодарадыр. Лириктиг шүлүктерниң тема болгаш идеясында, омур-хевирлеринде, тургузуунда, уран-чеченинде онзагайларын илередир.
	С.П. Щипачев Шүлүктер «Улуг-Хем», «Кызыл», «Ынакшылды туюлундан камнап чоргар...».	1	Тыва чогаалчыларның очулга ажылында С.П. Щипачевтун чогаалдарының көстүп келгени. Шүлүктер: Шүлүктер «Улуг-Хем», «Кызыл», «Ынакшылды туюлундан камнап чоргар...» деп шүлүктерниң очулгаларының дээштиин тодарадыр. Лириктиг шүлүктерниң тема болгаш идеясында, омур-хевирлеринде, тургузуунда, уран-чеченинде онзагайларын илередир.
«Россия чоннарынын литературазы тыва дылда»	Чогаалчылар С.П. Щипачёвтун, В.М. Кожевниковтун С.П. Гудзенконуң, А.А. Прокофьевтиң Тываже кээп чорааны.	1	Чогаалчылар С.П. Щипачёвтун, В.М. Кожевниковтун С.П. Гудзенконуң, А.А. Прокофьевтиң Тывага кээп чорааны төөгүлүг болушкуннуң арыннары, оларның тыва чогаалчыларга көргүскен дузазы, өөреткен «школазы».
	Дагестан литература. Р.Г. Гамзатов. Шүлүк «Төрээн дыл» («Мээң Дагестаным» деп номдан).	1	Дагестан литератураның дугайында кол-кол медээлер-биле таныжылга. Дагестан литератураның көскү төлээзи Р.Г. Гамзатовтун чогаадыкчы ажылы. «Төрээн дыл» («Мээң Дагестаным» деп номдан) деп шүлүкте кол идея. Шүлүктүң долу литературлуг сайгарылгазы.
	Алтай поэзия. Ниити медээ. Владимир Ойинчинович Адаров. А.О. Адаровтун алтай литератураның сайзыраарынга салдары. Шүлүк «Көшкүн чон».	1	Алтай поэзия дугайында таныжылга. Алтай-тыва литературлуг харылзаалар. А.О. Адаровтун алтай литератураның сайзыраарынга кииген үлүү. «Көшкүн чон» деп шүлүктүң идея-тематиказы, тургузуу, уран-чечен дылының онзагайы.
	Шор литература. Ниити медээ. Н.Е. Бельчегешев (Койа Бельчек). Шүлүк «Ырлап тур мен».	1	Шор литература биле тыва литератураның аразында харылзаалары. Н.Е. Бельчегешевтиң (Койа Бельчек) шүлүк чогаалына кииген үлүг-хуузуу. «Ырлап тур мен» деп шүлүктүң литературлуг сайгарылгазы.

	Хакас литература. М.Н. Чебодаев. Чечен чугаа «Крепин».	1	Хакас литература дугайында таныжылга. хакас-тыва литературлуг харылзаалар. М.Н. Чебодаевтиң хакас литератураның сайзыраарынга киирген үлүг-хуузу. «Крепин» деп чечен чугааның
--	--	---	---

			темазы, сюжет, композициязы, омур-хевирлери.
--	--	--	--

Катаптаашкын, курлавырда – 1 шак.

